

بازپژوهی فقهی مطالعه‌ی جواز ورزش زنان در برابر نامحرم

علی غضنفری^۱، اقدس عظیمی^۲، مسعود سوهانی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۸/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۹/۲۷

چکیده

بنابر نتایج بدست آمده از تحقیقات معاصر، ورزش می‌تواند در بعد شخصی و اجتماعی زنان تاثیر مثبت ایجاد نماید. امروزه با توجه به حضور زنان مسلمان در رشته‌های مختلف ورزشی احتمال دارد که گاهی انجام ورزش زنان در حضور مردان غیر محرم انجام شود و طبعاً مواجهه با آنان برای زنان دارای محدودیت‌هایی است. در این مقاله که به روش توصیف و تحلیل داده - های کتابخانه‌ای صورت پذیرفته، ابتدا رویکرد فقیهان امامیه در جواز ورزش به عنوان فعلی مستحدثه مورد بررسی قرار خواهد گرفت. سپس معنای لغوی و اصطلاحی واژه اجنبی که در زبان روایات مورد استفاده قرار گرفته و آراء مراجع حلی امامیه و دیدگاه‌های ایشان درباره ورزش زن در برابر نامحرم دسته‌بندی خواهد شد. محقق در نهایت، این آرا با هدف جواز و عدم جواز انجام ورزش زنان در برابر اجنبی ضمن استناد به اصول اربعه مورد تحلیل قرار داده است. در این باره جواز این امر منوط به رعایت قیودی مانند عدم قصد سوء جنسی، لزوم حفظ حجاب شرعی و عدم تبرج، ممنوعیت آشکار شدن زینت، عدم پای کوبی به قصد آشکار نمودن زینت‌های پنهانی، ایمنی از وقوع در حرام و ایمنی از مزاحمت‌های ایجاد شده برای زنان از سوی اجنبی، مطرح شده است.

واژه‌گان کلیدی: زن، ورزش، ورزشگاه، اختلاط زن و مرد در ورزشگاه

۱ دانشجویار دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم ghazanfariquran.ac.i

۲ دانش آموخته سطح ۴ تفسیر تطبیقی Zymyaqds۲@gmail.com

۳ کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث و دانش آموخته حوزه علمیه masoudsohanii@gmail.com

مقدمه

ورزش زنان مسأله‌ای است که بنابر نتایج بدست آمده از تحقیقات معاصر، می‌تواند در بعد جسمانی و روانی زنان تاثیر مثبت ایجاد نموده و از جهت اجتماعی تاثیراتی چون جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی، افزایش تعاملات و سلامت و نشاط را ایجاد نماید (نادری، شهبازی، اکبری، ۱۳۹۳: ۵۱). در اسلام، مسأله سلامت جسمانی مسلمانان در انجام ورزش مورد نظر برخی از فقهای معاصر امامیه واقع شده و لذا برای نمونه یکی از مراجع حی امامیه انجام ورزش را برای همه و از جمله زنان کار خوبی می‌داند (مکارم شیرازی، ۱۴۲۸ ه.ق: ص ۲۶۳).

با این وجود، با توجه به افزایش علاقه‌مندی و تشویق شدن زنان مسلمان به انجام ورزش (Phister, ۲۰۰۶: ۲۰) و در پی آن، افزایش حضور ایشان در محیط‌های عمومی ورزشی چون؛ پارک‌های عمومی، رویدادهای ورزشی، رشته‌های دانشگاهی ورزش محور و ... که در آنها ورزش، خدمات ورزشی و سایر امور مرتبط با ورزش ارائه می‌شود، احتمال آن موجود است که گاهی انجام ورزش زنان مسلمان در حضور مردان غریبه‌ای انجام شود که نزد فقها از آنها با عنوان اجنبی یاد شده است. بر این اساس، از آنجا که در شریعت اسلام رویارویی و اختلاط زنان با مردان اجنبی دارای قوانین خاصی می‌باشد، این پرسش ایجاد می‌شود که موازین شرعی به هنگام انجام ورزش زنان مسلمان در برابر اجنبی با تکیه بر دیدگاه‌های فقهی امامیه چگونه تبیین می‌شود و یا به عبارتی، آیا انجام ورزش زنان مسلمان در حضور اجنبی جایز است یا خیر. پاسخ به پرسش یاد شده هدف اصلی این مقاله است و قصد بر آن است تا با استفاده از متون دینی و آراء مراجع تقلید حی امامیه، جواز انجام ورزش زنان مسلمان در حضور نامحرم مورد مطالعه قرار گیرد. البته لازم به ذکر است که در این تحقیق، موارد رقابت زنان با مرد اجنبی تحت یکی از عناوین ورزشی موضوعاً مد نظر نیست، زیرا بنا بر قاعده اولویت، هنگامیکه انجام ورزش زنان در برابر اجنبی آنهم بدون رقابت مستقیم، می‌تواند محتمل به فساد باشد، رقابت با اجنبی به طریق اولی حتماً دارای مفاسدی خواهد بود.

سیر تحقیق در این مقاله نیز بدین گونه خواهد بود که ابتدا رویکرد کلی امامیه نسبت به مسأله ورزش مشخص خواهد شد، سپس به جهت ارتباط خاص واژه اجنبی با مطالعه موردی

این مقاله معنای آن از جهت لغوی و اصطلاح فقهی مورد مطالعه قرار خواهد گرفت و نهایتاً نظر مراجع حی مشهور شیعه امامیه درباره مسأله ورزش زنان در حضور اجنبی وارد شده و مورد تحلیل واقع خواهد گشت.

لازم به یادآوری است که هرچند در باره ورزش و اهمیت آن کتاب‌ها و مقالات بسیاری به عنوان پیشینه عام نگاشته شده است، اما در مورد مسأله مورد نظر پژوهشگر پیشینه خاصی رؤیت نشد. بنابراین به نظر می‌رسد این اثری بتواند ضمن پاسخ فقهی به سؤال خود، پایه‌ای برای سایر تحقیقات در این باره شود.

۱. چیستی ورزش و رویکرد کلی امامیه به آن

در راستای مشخص نمودن رویکرد کلی امامیه نسب به ورزش به عنوان فعلی مستحدثه، فارغ از در نظر گرفتن جنسیتی خاص، ابتدا نیاز است تعریفی از ورزش در دست باشد تا به کمک آن بتوان به این مهم دست یافت که اولاً آیا خود انجام چنین فعلی مجاز است یا خیر. در راستای یافتن تعریفی از ورزش، متاسفانه قابل مشاهده است که علیرغم تحقیقات فراوان در حوزه ورزش، تعریف کاملی از ورزش موجود نیست و حتی مشاهده شد که برخی از متخصصان این رشته، از زیر بار تعریف این مهم شانه خالی نموده‌اند (D.Mandell, ۱۹۸۴: xi). به هر روی، از آنجا که حتی با ارتباط گرفتن با اساتید متخصص این رشته در داخل و خارج ایران نیز، کسب تعریفی از ورزش میسر نشد، با توجه به محدود اظهار نظرهای موجود در این باب، می‌توان بیان داشت که؛ امروزه اصطلاح ورزش به فعالیت‌های بدنی خاصی اطلاق می‌شود که با همه یا بعضی از اهداف ارتقا یا بهبود سلامتی، افزایش قدرت جسمی، تناسب اندام، تنظیم سوخت و ساز بدن و سرگرمی انجام می‌شود (قادرزاده، حسینی، ۱۳۹۴: ص ۳۱۰) و می‌تواند چون فوتبال، والیبال، بسکتبال، هندبال و مانند آن‌ها در قالب گروهی انجام شده و یا چون پیاده‌روی، کوه‌نوردی، کاراته، شنا و مانند آن‌ها به صورت انفرادی انجام شود. همچنین، هرکدام از این فعالیت‌ها دارای قاعده و قانون خاص خود نیز هستند و می‌توانند در قالب رقابت هم انجام شوند (Benn, Pfister, Jawad, ۲۰۱۳: ۱).

بر اساس بیان فوق، ممکن نیست که بتوان با در نظر داشتن مفهوم امروزی ورزش، معادل عربی واژه ورزش یعنی الریاضه را در متون دینی، اعم از قرآن، حدیث و یا اقوال فقهای غیر معاصر امامیه جستجو نمود. بنابراین، می توان عنوان نمود که بسیاری از انواع فعالیت های بدنی که امروزه به عنوان ورزش از آن ها یاد می شود در زمان رسول خدا ﷺ، امامان معصوم ﷺ و یا در زمان فقهای غیر معاصر امامیه شناخته شده نبوده اند و یا موضوعا به عنوان ورزش به کار نمی رفته اند.

با این وجود، صرف نظر از صحت و یا عدم صحت سندی حدیث، دو واژه رقابت و تفریح به صورت موردی برای تیراندازی و سوارکاری در متن برخی احادیث به کار رفته و درباره شنا به صورت موردی سفارش به آموزش آن به فرزندان وارد گشته است. براین اساس، به عنوان نمونه، در متن این حدیث مفهوم رقابت درباره سوارکاری قابل مشاهده است: مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ غِیَاثِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنِ أَبِيهِ عَنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَجْرَى الْخَيْلَ وَجَعَلَ سَبَقَهَا أَوَاقِي مِنْ فِصَّة» (کلینی، ۱۴۰۷ هـ: ۴۹/۵). محمد بن یحی از غیاث بن ابراهیم از ابی عبد الله ﷺ از پدرش ﷺ از علی بن حسین ﷺ [که فرمود: «رسول خدا ﷺ اسب دوانید و پاداش آن را اواقی (واحدی برای سنجش وزن) از نقره قرارداد». و در متن حدیث مرفوعه دیگری درباره تعلیم شنا به فرزندان اینگونه سفارش شده: عَلِيُّ بْنُ أَسْبَاطٍ عَنْ عَمِّهِ يَعْقُوبَ بْنِ سَالِمٍ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «عَلِّمُوا أَوْلَادَكُمْ السَّبَاحَةَ وَ الرِّمَایَةَ» (کلینی، ۱۴۰۷ هـ: ۴۷/۶). علی بن اسباط، از عمویش یعقوب بن سالم از امیرالمومنین (ع) نقل نموده که رسول خدا ﷺ فرمود: «فرزندانتان را شنا و تیراندازی بیاموزید.»

بنابراین، با در نظر داشتن اصل براءت درباره شبهه حکمیه در دانش اصول، از آن جهت که هیچ گونه از موارد نهی به مفهوم کلی ورزش در قرآن و یا حدیث صحیح تعلق نگرفته و اجماعی از فقهای امامیه، اعم از حی معاصر و یا قدما در تحریم کلیت انجام ورزش نیز موجود نمی باشد، می توان گفت که ورزش به خودی خود و به صورت اولیه، چه برای مردان و چه زنان، ما دامی که قیدی شرعی آن را منع ننماید، حرام نبوده و مجاز است.

۲. اجنبی در لغت و اصطلاح

در زمینه رویارویی زنان با مردان، قابل مشاهده است که این مساله با توجه به داشتن قرابت خانوادگی و یا عدم آن میان دو گروه، با تکیه به قوانین شرعی، گاهی در بردارنده الزاماتی چون حجاب برای زنان است. بر این اساس، به هنگام مطالعه کتب فقهی، در صورتیکه قرابت خانوادگی از انواع خاصی چون ازدواج و یا پدر و فرزندی بین زنان و مردان موجود نباشد، در راستای نشان دادن الزامات موجود برای زنان، کاریست واژه اجنبی و به تبع آن غیر محرم، میان فقها مرسوم است. بنابراین، ایجاد فهمی دقیق تر از واژه اجنبی در راستای درک بهتر استدلال‌های این مقاله ضروری می‌نماید.

از جهت لغوی، اجنبی وصفی است که به عقیده خلیل ابن احمد (فراهیدی، [بی‌تا]: ۱۴۸/۶) درباره مرد و زن به صورت یکسان کاربرد دارد و به عقیده هروی به معنی «شخص غریبی [است] که قرابت فامیلی برای او موجود» نمی‌باشد. (هروی، [بی‌تا]: ۵۳۳/۲)

از جهت اصطلاحی اما، مشاهده می‌شود که با وجود کاریست این واژه در فقه امامیه، ندرتا چیزی تحت عنوان تعریف اصطلاحی معنای اجنبی درباره رویارویی زنان و مردان از سوی فقها بیان شده باشد. با این وجود، به هنگام مطالعه کتب فقهی در زمینه کیفیت ارتباط اجتماعی بین مردان و زنان، می‌توان شواهدی را در راستای کشف معنای مصطلح این واژه یافت نمود. بر این اساس، مشاهده می‌شود که واژه اجنبی درباره ارتباط مردان و زنانی به کار رفته که از جهت فقهی محرم (گروهی از خویشاوندان نسبی، رضاعی (حلی، ۱۴۱۰ ه.ق: ۱۹/۲) و یا سببی (طوسی، ۱۴۰۰ ه.ق: ۴۵۱) که ازدواج با آن‌ها حرام است و رعایت مقررات مربوط به حجاب اسلامی در برابر آن‌ها لازم نیست) خوانده نمی‌گردند و همسر یا کنیز هم تلقی نمی‌شوند و بایستی که زنان مومن در مراودات اجتماعی خود با این گروه از مردان حدود شرعیه خاصی را رعایت نمایند.

بنابر بیان فوق، در این زمینه برای نمونه زین الدین بن علی در شرح لمعه زن اجنبی را شخصی یاد می‌نماید که اولاً غیر از محارم است و ثانیاً همسر و کنیز هم نمی‌باشد (عاملی، سلطان العلماء، ۱۴۱۲ ه.ق: ۶۷/۲). حسن بن یوسف حلی نیز درباره جواز نگاه زن به مردی غیر از

محارم و همسرو بالعکس نیز همین واژه غیر محرم را به کار برده است (حلی، ۱۴۲۰ هـ ق: ۳/۴۲۰). از سوی دیگر در همین زمینه سید ابوالحسن اصفهانی درباره مس و نظر به اجنبی و بالعکس واژه اجنبی را درباره غیر محرم به کار برده و می نویسد: «کل من یحرم النظر الیه یحرم مسه، فلا یحوز مس الأجنبی الأجنبية و بالعکس...» (اصفهانی، ۱۳۹۳ هـ ق: ۳/۱۴۸). «هرآنکه حرام است نگاه کردن به او حرام است لمس کردنش، بنابراین جایز نیست [که] اجنبی اجنبیه را و [یا] بالعکس لمس نماید». سید حسین بروجردی نیز درباره پوشش زن مسلمان در برابر اجنبی، واژه اجنبی را در کنار غیر محرم استفاده نموده و می نویسد: «یحیب علی المرأة أن تستر نفسها عن الأجنبی غیر المحرم بأربعة أثواب...» (بروجردی، لنکرانی، [بی تا]: ۱/۲۶۰). «بر زن واجب است که خود را از اجنبی غیر محرم با چهار لباس بپوشاند...».

بنابراین، بر اساس شواهد ارایه شده و نیز شواهد مشابهه فقهی دیگر، می توان مفهوم اصطلاحی واژه اجنبی را مردی غیر از محارم نسبی، رضاعی و یا سببی یک زن مسلمان که همسر و یا کنیز او نیز نمی باشد در نظر گرفت که مواجه او با زنان اجنبیه دارای حدود شرعیه خاصی غیر از محارم، همسرو کنیز است.

۳. فتاوی مراجع حی امامیه

با نظری بر فتاوی مراجع حی معاصر شیعه امامیه درباره انجام وزش زن مسلمان در برابر اجنبی، مشاهده می شود که نظرات ایشان در سه دسته کلی (مطلق اجتناب، عدم جواز مقید و جواز مقید)، قابل ارایه می باشد.

بر اساس فوق، در دسته نخست از فتاوا، قول چهار مرجع از مراجع تقلید یعنی جعفر سبحانی، ناصر مکارم شیرازی، محمد یعقوبی و عباس محفوظی قرار دارد، که بیان این چهار تن عدم جواز به صورت مطلق است. در این زمینه جعفر سبحانی در پاسخ به این استفتا که «آیا خانم ها می توانند با لباس های گشاد و روسری و شلوار در حضور مرد نامحرم ورزش کنند؟» جواز انجام نداده و بیان داشته اند که: «بسمه تعالی: از این کار اجتناب کنند. والله العالم» (سبحانی، ۱۴۳۱ هـ ق: ۱/۳۶۴).

دومین مرجع از این گروه ناصر مکارم شیرازی است که با توجه به مفهوم سخن ایشان می‌توان قول ایشان را نیز در این گروه جای داد. این مرجع در پاسخ به دو پرسش مطرح شده در استفتایی از این قرار که «ورزش بانوان با رعایت حجاب اسلامی در انظار عمومی (اجتماع مردان و زنان) چه حکمی دارد؟ در ورزش‌های انفرادی غیر تماسی (تنیس، بدمینتون و مانند آن) مسابقه یا تمرین خانم‌ها با آقایان چه حکمی دارد؟»، می‌گوید: «به طور کلی زنان می‌توانند در محیط‌هایی که مخصوص به خودشان است، با استفاده از لباس‌های مناسب و با حفظ حجاب یا بدون حجاب شرعی، با توجه به این که جنس مخالفی در آنجا نیست، ورزش کنند» (مکارم شیرازی، ۲۰۱۸ م: ۱). ایشان در پاسخ به استفتایی دیگر، اصل پخش مسابقات بانوان ایرانی در رشته‌های مختلف از جمله تکواندو و کاراته و مانند آن‌ها از صدا و سیما را نیز کار نادرستی اعلام داشته‌اند (مکارم شیرازی، ۲۰۱۸ م: ۱).

در ذیل همین گروه از استفتاءات، محمد یعقوبی در پاسخ به استفتای شخصی محققان این پژوهش درباره اینکه آیا انجام ورزش زنان در حضور اجنبی با حفظ حجاب اسلامی و بدون خوف مفسده برای زن مسلمان جایز است، بیان داشته‌اند که «عموما دختران جوان با لباس‌های چسبان که حجم و برانندگی اندام و بدن را مشخص می‌کند خود موجب تحریک و مفسده است، بلکه اگر این ورزش‌ها در محیط زنانه باشد مشکل ندارد» (یعقوبی، [بی‌تا]: ۱). عباس محفوظی نیز در پاسخ به همان استفتا بیان داشته‌اند که «چون معرضیت ریه دارد حرام قطعی است» (محفوظی، ۱۳۹۶: ۱).

گروه دوم فتاوا، شامل فتاوایی است که در آن‌ها عدم جواز انجام ورزش زنان در برابر اجنبی مقید به خوف وقوع مفسده شده است. در این گروه، سید علی خامنه‌ای، سید علی سیستانی و سید محمدعلی علوی گرگانی سه مرجعی هستند که منطوق و یا مفهوم قول ایشان قابل دسته‌بندی در گروه دوم است.

در این بین، سید علی سیستانی در پاسخ به سوالی از این قرار که «آیا دوچرخه سواری برای دختران در مکان عمومی مانند پارک مانعی دارد؟ اسکیت چطور؟» پاسخ داده‌اند که، «اگر در

معرض دید نامحرم باشد و وضع او تحریک کننده باشد جایز نیست» (سیستانی، ۲۰۱۸، م: ۱).
از سوی دیگر، سید محمدعلی علوی گرگانی در پاسخ به استفتای شخصی نگارندگان در این زمینه با سوالی که پیش تر مطرح شد، بیان داشته اند که «ورزش در حضور اجنبی اگر عرفاً خلاف عفت بانوی مسلمان باشد جایز نیست و لو با حفظ حجاب ظاهری (علوی گرگانی، ۱۳۹۶ ه.ش: ۱)».

در این گروه آخرین بیان متعلق به سید علی خامنه ای است. که ایشان نیز عدم جواز را مقید به وجود مفسده نموده اند. ایشان در جواب این سوال که «آیا مرد می تواند مربی ورزشی بانوان باشد و آنان را برای ورزش هایی همچون ژیمیناستیک، ورزش های رزمی، فوتسال و... آماده کند؟ انجام حرکات موزون و یا ناموزون ورزشی برای بانوان در سالن ها در حالی که مردان هم تماشا می کنند، خصوصاً در کشورهای غیراسلامی که مسابقات در آن ها انجام می گیرد، چه حکمی دارد؟» بیان داشته اند که «زنان باید تمام سر و بدن خود را به جز صورت و دست ها تا مچ که زینت و آرایش نشده باشد با لباسی که توجه نامحرم را جلب نکند و حجم بدن او را آشکار ننمایند بپوشانند و بر مردان و زنان حضور در مکان ها و انجام اموری که به گناه و فساد منجر می شود، جایز نیست». (خامنه ای، ۲۰۱۸، م: ۱).

بر خلاف دو گروه قبل، گروه سوم از فتاوا، بر محور جواز انجام ورزش زنان در حضور اجنبی به صورت مقید استوار است. بر این اساس قول این دسته از مراجع از آن جهت در این دسته قابل ارایه است که با توجه به منطوق و یا مفهوم سخن ایشان می توان به این امر قائل شد که اگر زن مسلمان حجاب خود را به طور کامل حفظ نموده و خوف ریبه و مفسده نداشته باشد، انجام ورزش برای وی در حضور اجنبی جایز است. این فتوا را می توان در نظرات آقایان محمد صادق روحانی، سید کاظم حائری، قربانعلی محقق کابلی و یوسف صانعی مشاهده کرد.

سید محمد صادق روحانی در جواب پرسشی از این قرار که «بنده مربی ورزش تکواندو هستم و به دخترها تا سن ۱۵ سالگی آموزش می دهم البته دخترها دارای پوشش کامل هستند. در صورتی که آموزش بنده بدون تماس بدنی باشد آیا اشکال شرعی دارد؟» بیان داشته اند که «باسمه جلت اسمائه؛ خیر اشکال شرعی ندارد». (روحانی، ۲۰۱۸، م: ۱).

سید کاظم حائری دیگر مرجع این گروه در جواب سوالی مشابه سوال تحقیق از این قرار که «حکم ورزش زن به همراه مردان اگر زن دارای حجاب کامل باشد چیست؟» بیان داشته‌اند که «اگر بر آن مفسده حرامی مترتب نباشد، جایز است» (حائری، ۲۰۱۸: م: ۱).

قربانعلی محقق کابلی مرجع سومی است که در این زمینه معتقد به جواز مقید است. ایشان نیز در پاسخ به سوال این تحقیق درباره ورزش زنان در برابر اجنبی بیان داشته‌اند که «در فرض سوال اشکال ندارد» (محقق کابلی، [بی تا]: ۱).

پس از این سه قول، در این گروه، آخرین قول متعلق به یوسف صانعی است. ایشان در پاسخ به استفتای شخصی نگارنده‌گان درباره ورزش زنان در برابر اجنبی بیان داشته‌اند که «... آنچه بر مرد اجنبی حرام است نگاه کردن به بدن و موی زن اجنبیه است که دارای پوشش مانع از دیدن نباشد، و آنچه بر زن واجب است همان پوشش و ستر بدن و موی باشد، به هر نحوی که حاصل شود. و اسلام در نحوه آن، طریق خاصی را ملحوظ نداشته کما اینکه اختلاط زن و مرد همانند اختلاط در مجالس عیاشی که منشا فساد است نیز حرام می‌باشد. اما حضور غیر هم جنس و اجنبی با اجنبیه همانند حضور در مراکز علمی و دینی و یا ورزش و یا مجلس عزاداری که دارای مفسده نبوده جایز و حلال است و ضرورت عملی و سیره مستمره مسلمانان و شیعیان بر جواز آن قائم است». (صانعی، ۱۳۹۶: ۱).

۴. تحلیلی بر فتاوی مراجع حی امامیه

در مقام بررسی محتوایی فتاوی مطروحه، آنچه به عنوان اصلی‌ترین مسائل در فتاوی مراجع امامیه مشهود است، دو مساله ایمنی از مفسده یا ریه (به معنی ترس از افتادن در گناه جنسی) (دزفولی انصاری، ۱۴۱۵ ه:ق: ۵۵) و رعایت حجاب شرعی زنان در برابر اجنبی می‌باشد. بر این اساس کما اینکه پیش‌تر مطرح شد، برخی از ایشان قائل به عدم جواز مطلقاً، برخی قائل به عدم جواز مقیداً و برخی دیگر قائل به جواز مقید انجام ورزش زنان در برابر اجنبی شدند. اکنون قصد بر آن است که در راستای ایجاد فهمی عمیق‌تر، با توجه به مصادر شرع مقدس این سه دیدگاه مورد بررسی قرار گیرد.

در آغاز بررسی، لازم است توجه شود که براساس مبانی فقهی امامیه و نیز علم اصول، حکمی که قرار است درباره انجام ورزش زنان در برابر اجنبی صادر گردد، بایستی که به صورت خاص به موردی از قرآن، حدیث صحیح و یا اجماع محصل فقهیه‌ای باز گردد و یا اینکه، بتوان تحت عموم حکمی دیگر، فعل یاد شده را منتسب به موردی از موارد یاد شده نمود.

بنابر بیان فوق، در نگاه نخست، مساله ورزش زنان در برابر اجنبی، به خودی خود و به طور خاص، مورد نهی در قرآن و یا روایات صحیحه واقع نشده و اجماعی نیز بر نهی از آن در اقوال فقهای غیر معاصر امامیه نمی‌توان یافت نمود، و لذا این مساله به طور خاص می‌تواند تحت شبهه حکمیه واقع بوده و مجرای برائت باشد.

به بیان دیگر حضور زنان در برابر اجنبی مطلقا و یا مقیدا دو فرض خواهد داشت. در فرض اول یعنی حرمت مطلق باید متذکر شد مستند قرآنی و روایی نیست که بتوان به توسط آن قائل به حرمت مطلق حضور شد و از طرفی گزارشی از اجماع فقهای امامیه نیز در این راستا مشاهده نمی‌گردد. هرچند عموماتی وجود دارد که شاید بتوان حرمت را از آنها در بدو امر استنباط کرد. در این زمینه برای نمونه، در روایتی به نقل از هشام بن سالم (کلینی، ۱۰۴۷ هـ.ق^{۵۳۵/۵}) به مردان امر شده تا زنان را در خانه نگاه دارند و آن‌ها را به توسط خانه از دید نامحرمین بیوشانند و در روایت دیگری از طبرسی در مکارم الاخلاق به نقل از حضرت صادق علیه السلام به نقل از حضرت زهرا (س) به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله بیان شده که بهترین زنان کسی است که نه مردی را ببیند و نه مردی او را ببیند (طبرسی، ۱۳۷۰ ه.ش: ۲۳۳).

با این وجود، برداشت حرمت از روایات فوق و روایات مشابه آن‌ها سخت است زیرا که اولاً روایات دیگری (کلینی، ۱۰۴۷ ه.ق: ۵۳۵/۵) در تعارض با این گونه روایات است و ثانیاً فقیهی در این رابطه قائل به حرمت مطلق حضور زنان در برابر اجنبی نشده و ثالثاً سیره عملیه مسلمین نیز از ابتدا (برای نمونه در روایتی در کافی امیر المومنین علیه السلام از حضور زنان در جامعه سخن گفته اما زنان را به طور مطلق از حضور در جامعه منع ننموده است (کلینی، ۱۰۴۷ ه.ق: ۵۳۷/۵) تا به امروز قائم بر چنین نهی نیست و لذا می‌توان بیان داشت که مساله حرمت درباره مطلق حضور زنان در برابر اجنبی منتفی است و لذا به نظر می‌رسد که این روایات حکمی استحبابی را تبیین

نموده‌اند.

در این زمینه به عنوان ارایه شاهی از اقوال فقها در نفی حرمت مطلق حضور، سخن سید بحرانی قابل توجه است. وی در بحثی در همین زمینه می‌نویسد: «... قد عارضت هذه الأخبار و أخبار آخر قد دلت على جواز المخالطة للرجال وإدخالهم عليهن ورفع الحجاب بينهم حتى جاء في أخبار الحج الحث للنساء على الحج مع المؤمنين الأجانب...» (بحرانی، [بی‌تا]: ۳۸۲/۱۰). «محققا این روایات با روایات دیگری که بر جواز اختلاط مردان [با زنان] و داخل شدن برایشان و بر طرف نمودن [وسیله تفکیک جنسیت] بین آن‌ها دلالت دارد در تعارض است، تا جاییکه در روایات [مربوط به] حج بهره‌ای برای زنان در حج نمودن با مردان مومن اجنبی [وارد] آمده...»

در بحثی در همین زمینه سید موسی شبیری زنجانى نیز بیان می‌دارد که «در این طائفه از روایات عورت به معنای اخیر بکار رفته است و مسلم است که چنین ستری مستحب بوده و خانه نشینی و ستر بالبیوت برای زنان از واجبات نیست، بلکه سفارشی است اخلاقی» (شبیری زنجانى، ۱۴۱۹ هـ.ق: ۴۷۷).

ناصر مکارم شیرازی نیز در ذیل آیه ۵۳ سوره احزاب، در راستای عدم قول به وجوب تفکیک جنسیتی بین زنان و مردان می‌نویسد: «فهذا مختص بنساء النبي ﷺ، وليس فيها ما يدل على العموم» (مکارم شیرازی، ۱۴۲۵ هـ.ق: ۶۹) این [عبارت] مختص به زنان پیامبر ﷺ است و در آن چیزی نیست تا دلالت بر عموم زنان کند.

در فرض دوم (حضور مقید زنان در برابر اجنبی)، قیودی بر اساس قرآن و سنت موجود است که در صورت عدم تقید به آنها توسط زنان، حضور ایشان در برابر اجنبی، به عنوان فعل حرام تلقی خواهد شد. بر این اساس، از آن جا که ریشه‌های اصلی این قیود در آیه ۳۱ سوره نور وارد آمده، یکایک آن‌ها در ذیل همین آیه از قرار زیر مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

نخستین قید فرو داشتن دیده در برابر مردان اجنبی است به گونه‌ای که به بیان روایتی، چشم او از اجنبی پر نگردد (عاملی، ۱۴۰۹ هـ.ق: ۲۰/۲۳۲). این مساله که با توجه به عموم امر موجود در آیه قابل استفاده است، در کتب فقهی مورد بحث واقع شده، اما برخی آن را با تاسی

به عموم آیه به طور مطلق بیان داشته‌اند، به گونه‌ای که حتی نظر بدون قصد تلذذ زن به صورت اجنبی را نیز می‌توان از اطلاق قول ایشان استفاده نمود. در این زمینه برای نمونه مفید (رحمه الله) می‌نویسد: «و تغض بصرها عن النظر إلی من لیس لها بمحرم من الرجال فلا تملأ طرفها منه...» (ابن نعمان عکبری، ۱۴۱۳ ه‍.ق: ۵۵). و [برزن است که] دیده‌اش را فرو دارد از کسی که برای او محرم نیست، پس [دیده] را از او پرنکند.

با این وجود، می‌توان با استناد به فعل معصومان علیهم‌السلام در عدم ستر سر، موی سر، گردن، قدمین، کفین و آن قسمت از سینه که با پیراهن درباره مردان پوشانده نمی‌شود برای مساله نگاه اجنبیه در حالیکه بدون قصد مفسده باشد استثنا قائل شد. به عبارت دیگر، با استناد به شبه حکمیه در عدم بیان شارع در نهی اجنبیه از نگاه به آن بخش‌های بدن مردان که در فعل معصومان علیهم‌السلام پوشانده نمی‌شده برائت جاری نموده و جواز نظر اجنبیه بر آن را به عنوان نتیجه در نظر گرفت. در این زمینه به عنوان شاهی بر استدلال فوق بیان ناصر مکارم شیرازی قابل توجه است. ایشان در این زمینه می‌نویسد: محققاً آنچه که سیره [عملیه] چه در قدیم و چه جدیداً [و یا] حتی در زمان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و امامان معصوم بر آن جاری شده، همان عدم پوشاندن صورت و دو کف دست و موی سراسر و از همین جهت در توصیف موی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم وارد آمده که تا گوششان بوده، یا آنچه وارد شده درباره ورود [حضرت] رضا علیه‌السلام به نیشابور در توصیف موهای جلوی سرشان و غیر آن، بلکه عدم [وجوب] پوشاندن گردن و و آن مقدار از سینه که از پیراهن پیداست، به خصوص که سینه [شخص] پهن هم باشد، ... و عدم پوشانیده شدن این اعضاء [در فرضی که بیان شد] دلیلی بر جواز نگاه [زن به مرد بدون ریه] است. (مکارم شرازی، ۱۴۲۵ ه‍.ق: ۸۱).

دومین قید بر اساس آیه شریفه، حجاب است. در راستای این قید نخستین مکانی از بدن زنان که حفظ آن از نگاه اجنبی واجب شده، شرمگاه است که از مدلول عبارت «و یحفظن فروجهن» قابل استنباط است. پس از آن، به این دلیل که اولاً بنا بر دلالت التزامیه دستور به عدم آشکار نمودن زینت به معنی دستور به عدم آشکار نمودن مکان زینت بوده (مکارم شرازی، ۱۴۲۵ ه‍.ق: ۵۵) و ثانیاً صورت و دو کف دست بر اساس روایت صحیح (عاملی، ۱۴۰۹ ه‍.ق: ۲۰/۲۰۲)

به عنوان مکان زینت از پوشانده شدن در برابر اجنبی استثنا شده، و ثالثاً در آیه ۵۹ سوره احزاب نیز به زنان مومنین دستور به پوشاندن بدن خویش با جلباب که همان پوشش بلند است (مکارم شرازی، ۱۴۲۵ ه.ق: ۶۹) وارد آمده، پوشاندن تمام بدن زنان به استثنای صورت و دو کف دست در برابر اجنبی امری واجب است. البته در همین باره باید در نظر داشت که با توجه به «الا ما ظهروهن» در روایت صحیحی در کافی (کلینی، ۱۰۴۷ ه.ق: ۵۲۱/۵) به نقل از ابی بصیر به نقل از حضرت صادق علیه السلام، بیان شده که آنچه ظاهر نمودنش به عنوان زینت اشکالی ندارد شامل انگشت و انگو می‌شود.

نهایتاً، بر اساس مدلول «ولیضربن بخرهن علی جیوبهن» پوشاندن سر و روی سینه با مقنعه بلند (مکارم شرازی، ۱۴۲۵ ه.ق: ۶۹) واجب است. بنابراین، در برابند قید حجاب، می‌توان بیان داشت که بر زنان واجب است که در برابر اجنبی، حجاب خود را به این گونه رعایت کنند که تمام بدن به استثنای صورت و دو دست را بپوشانند به گونه‌ای که مقنعه‌ها بر روی سینه بیفتد.

در زمینه قید حجاب، لازم به ذکر است که پوشش زنان بایستی به گونه‌ای باشد که عرفاً بتوان از آن تعبیر به چیزی شبیه به جلباب و خمر را نمود، زیرا که با استفاده از آن دفع نظر اجنبی از زنان مومن مد نظر شارع بوده و از همین رو بیان فرموده که «ذلک ادنی ان لا یعرفن ولا یوذین (احزاب: ۵۹)». بر همین اساس، آنچه از ظاهر عبارات قرآن در تعبیر به جلباب و خمر درباره حجاب زنان بر می‌آید این است که پوشش‌هایی چون شلوار کفایت در مساله حجاب نکند، زیرا که اولاً در عرف بسیاری از مناطق اسلامی شلوار و پوشش‌هایی که مانند آن، هندسه بدن زنان را آشکار می‌سازد، مصداقی از حجاب صحیح برای زنان در نظر داشته نمی‌شود و در ثانی، چنین پوشش‌هایی با روشن ساختن حجم و برازندگی اندام زنان، خود باعث جلب توجه اجنبی و مفسده احتمالی در رویارویی ایشان می‌گردد. بنا بر این سخن، کما اینکه پیش‌تر در بیان مراجع گذشت، می‌توان مشاهده نمود، در حالی که برخی از مراجع عدم آشکار شدن حجم و برازندگی اندام در مقابل اجنبی را شرط در مواجهه ورزشی زنان با اجنبی شرط نموده‌اند

(یعقوبی، [بی تا]، ص ۱) برخی دیگر بیان داشته‌اند که هندسه‌ی بدن زنان نبایستی که در پوششی که به عنوان حجاب برمی‌گیرند آشکار گردد (خامنه‌ای، ۱۳۹۵ ه ق: ۱/۱۴).

سومین قید براساس آیه سی و یکم سوره نور، عدم کوبیدن پا بر زمین است. براساس این قید، آنچه از ظاهر عبارت در آیه شریفه به عنوان قیدی در مواجه زنان با اجنبی برمی‌آید آن است که اگر زنان در زیر حجاب خود زینتی پنهان (مثل خلخال) دارند نبایستی به گونه‌ای پا بر زمین بکوبند که جلب توجه اجنبی کند. اردبیلی در این باره می‌نویسد: گفته شده زنان با پیشان بر زمین می‌کوبیدند تا صدای خلخال از ایشان شنیده شود، لذا خداوند ایشان را از آن نهی نمود، و گفته شده که معنای آن این است که زن با پای خویش را هنگام ره رفتن بر زمین نکوبد تا خلخالش آشکار گردد یا صدای آن شنیده شود ... و کما اینکه ظاهر آیه نیز چنین است. (اردبیلی، [بی تا]، ۵۴۷ و ۸).

کاظمی نیز در همین زمینه می‌نویسد: تا خلخالش صدا کند و فهمیده شود که آن زن دارای خلخالی است، که چنان فعلی میل و تحریک شهوت را در مردان ایجاد می‌کند. (کاظمی، [بی تا]: ۲۸۸/۳)

بنابر آنچه گذشت، با تکیه بر مصادر شرع مقدس، می‌توان بیان داشت، آنچه که بر زنان به هنگام حضور در برابر اجنبی در زمان انجام ورزش واجب است فرو نگاه داشتن چشم، رعایت حجاب شرعی با تفصیلی که گذشت و عدم کوبیدن پا بر زمین به قصد اظهار زینت پنهانی می‌شود لذا با توجه به اینکه نهی به نفسه و خاصه از ورزش در برابر اجنبی با تکیه بر مصادر شریعت موجود نبوده و مطلق حضور زنان در برابر اجنبی نیز از سوی فقها استنباط نشده است، قایل شدن به عدم جواز مطلق در این باب با تکیه بر مصادر شرعی امری مشکل است. به همین دلیل، اگر فرض شود که زنی، ورزشی به مانند کوه نوردی و یا پیاده روی و یا مانند آن از اقسام مختلف ورزش را، در حالی در برابر اجنبی انجام دهد که اولاً فعل او با رعایت کامل قیود شرعیه بوده باشد و ثانیاً ترس وقوع در حرام به دلیل ورزش در برابر اجنبی نیز نداشته باشد، فعل او به خودی خود بدون اشکال باشد.

با این وجود، با نگاهی به آمار بالای مزاحمت‌های ایجاد شده از سوی مردان اجنبی در

مکان‌های عمومی برای زنان، که حاکی از ابتلای ۹۰ تا ۹۵ درصدی زنان به مزاحمت‌های لفظی، فیزیکی و... از سوی مردان اجنبی است (ریاحی، خاچکی، ۱۳۹۵ ه‍.ش: ۶۹، و کردی، حسینی نودری، ۱۳۹۴ ه‍.ش: ۷)، تحقق این شروط سخت خواهد بود. پس لازم است در راستای کشف موارد مبتلا به مزاحمت‌های مردان برای زنان، به صورت مصداقی درباره هر ورزش، درحالی‌که زنان مقیدات شرعی خود در برابر اجنبی را حفظ کرده باشند، مطالعات میدانی انجام شود و یا دست کم درباره ورزش‌هایی که انجام آن‌ها در برابر اجنبی تحت عموم حضور مقیده زنان در برابر اجنبی ممکن است، مطالعه و تحقیق میدانی و جامعی صورت پذیرد.

نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت ورزش به عنوان کاری که می‌تواند تندرستی، سلامتی و فایده‌های مشابه را برای همه و از جمله زنان به ارمغان آورد، می‌توان ادعا نمود که با توجه به دیدگاه مذهب امامیه درباره کلیت جواز انجام ورزش‌های امروزی به عنوان فعلی مستحدثه، انجام آن بلامانع بوده و نهی از انجام آن به خودی خود برای زنان یا مردان موجود نیست. با این وجود، انجام چنین فعلی در شرایطی که مردی اجنبی در آن حضور دارد چالشی برای زنان مومن به حساب می‌آید.

بر اساس یافته‌های این مقاله، اقوال مراجع حی امامیه، که شامل یازده تن نامبرده از ایشان می‌شود، در سه دسته قابل تقسیم است که به ترتیب شامل؛ عدم جواز مطلق، عدم جواز مقید و جواز مقید می‌شود.

با توجه به تحلیل‌های انجام شده در این مقاله، مساله ورزش زنان در برابر اجنبی، به خودی خود و به طور خاص، مورد نهی در قرآن و یا روایات صحیحه واقع نشده و اجماعی نیز بر نهی از آن در اقوال فقهای غیر معاصر امامیه نمی‌توان یافت نمود و لذا این مساله به طور خاص تحت شبهه حکمیه واقع بوده و مجرای براءت است. با این وجود، با در نظر داشتن عموم حضور مقیده زنان در برابر اجنبی، قیودی بر اساس قرآن و سنت موجود است که در صورت عدم تقید به آن‌ها توسط زنان، حضور ایشان در برابر اجنبی به هنگام ورزش، به عنوان فعل حرام تلقی

خواهد شد.

نهایتاً، از آن جا که نهی تحریمی در قرآن، احادیث صحیحیه و یا اجماع فقها به مطلق حضور زنان در برابر اجنبی وارد نیامده، حرمت فقط به جهت تبعاتی مانند ریبیه قابل استنباط است و در غیر این صورت منعی قابل برداشت نیست. علاوه بر این، فتوای به حرمت، ورود در موضوع است و حال آنکه آنچه بر مفتی ضروری است بیان حکم است و نه ورود در موضوع. البته ضروری است در راستای کشف موارد مبتلا به مزاحمت‌های مردان برای زنان، به صورت مصداقی درباره هر ورزش، درحالی‌که زنان مقیدات شرعی خود در برابر اجنبی را حفظ کرده باشند، مطالعات میدانی انجام و موضوع تبیین شود

منابع و مآخذ

۱. حسینی سیستانی، سید علی (۲۰۱۸/۰۲/۲۴)، *استفتاءات*، پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله سیستانی / ۰۱۰۸۵ / qa / persian / www.sistani.org / https
۲. خامنه‌ای، سید علی (۲۰۱۸/۰۲/۲۴)، *استفتاءات*، پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله خامنه‌ای <http://farsi.khamenei.ir/treatise-content?id=۴۴۳۸#۲۹۹>
۳. خامنه‌ای، سید علی (۲۰۱۸/۱۱/۹)، *استفتاءات*، پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله خامنه‌ای Farsi.khamenei.ir/news-content?id=۳۳۳۳۰
۴. روحانی، سید محمد صادق (۲۰۱۸/۰۲/۲۴)، *استفتاءات*، پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله روحانی <http://www.rohani.ir/fa/ideetail/۱۴۰۴/%D%A%A%۲DB۸%۲C%D%A%A۷%D%۵%۹D%۸B%۷D%A%A%۸DB۸%۲C%D%۸۵%۹D%۸B%۷D%۸AF%D%۸۵%۹DB۸%۲C%D%۸AA%D%۸۸%۹D%A%A%۷D%۸۶%۹D%۸AF%D%۸A%۸D۸۷%۹D%۸AF%D%۸AE%D%۸AA%D%۸B%۷D%۸۷%۹D%۸A۷%D%۸A%۸D%۸AF%D%۸۷%۹D%۸AA%D%۸۵%۹D%۸A%۷D%۸B۳%D%۸A%۸D%۸AF%D%۸۶%۹DB۸%۲C--%D%۸۸%۹D%۸B۱>
۵. ریاحی، محمد اسماعیل، لطفی خاچکی، طاهره (تابستان ۱۳۹۵ هـ ش)، «تحلیل اجتماعی عوامل موثر بر میزان مورد مزاحمت خیابانی قرار گرفتن زنان و دختران (مطالعه موردی دانشجویان دختر دانشگاه مازندران)»، *مجله پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی*، دوره ۱۳، شماره دوم.
۶. سبحانی، جعفر (۱۴۳۱ هـ ق)، *استفتاءات*، قم: موسسه امام صادق علیه السلام.
۷. شبیری زنجانی، سید موسی (۱۴۱۹ هـ ق)، *کتاب نکاح*، قم: مؤسسه پژوهشی رای پرداز.
۸. شیرازی، ناصر مکارم (۱۴۲۸ هـ ق)، *احکام بانوان*، قم: انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب علیه السلام.
۹. صانعی، یوسف (۱۳۹۶/۹/۱۱ هـ ش)، *جوابیه استفتای شخصی نگارنده*، قم: دفتر آیت الله

یوسف صانعی.

۱۰. علوی گرگانی، سید محمد علی (۱۳۹۶/۹/۴ ه.ش)، *جوابیه/استفتای شخصی نگارنده*، قم: دفتر آیت الله علوی گرگانی.

۱۱. قادرزاده، امید، حسینی، سیده چیمین (پاییز ۱۳۹۴)، «ورزش زنان و دلالت‌های معنایی آن»، *زن در توسعه و سیاست*، دوره ۱۳، شماره ۳.

۱۲. کردی، حسین، حسینی نوذری، علی اصغر (تابستان ۱۳۹۴ ه.ش)، «تجربه انواع آزار جنسی زنان، مجله رفاه اجتماعی»، دوره ۱۵، شماره ۵۷.

۱۳. محفوظی، عباس، *جوابیه/استفتای شخصی نگارنده* (۱۳۹۶/۹/۴ ه.ش)، قم: دفتر آیت الله شیخ عباس محفوظی.

۱۴. محقق کابلی، قربانعلی، (بی تا)، *جوابیه/استفتای شخصی نگارنده*، قم: دفتر آیت الله محقق کابلی.

۱۵. نادری، احمد؛ شهبازی، مهدی؛ اکبری، الهام (پاییز و زمستان ۱۳۹۳)، «تحلیل انسان شناختی ورزش زنان: مطالعه‌ای بر فعالیت‌های ورزشی در پارک‌های بانوان تهران»، *مجله پژوهش‌های انسان شناسی ایران*، دوره ۴، شماره ۸، ص ۵۱ تا ۶۸.

۱۶. یعقوبی، محمد (بی تا)، *جوابیه استفتای شخصی نگارنده*، قم: دفتر آیت الله شیخ محمد یعقوبی.

۱۷. اردبیلی، احد بن محمد (بی تا)، *زبدہ البیان فی احکام القرآن*، تهران: المكتبة الجعفرية لإحياء الآثار الجعفرية.

۱۸. اسدی کاظمی، جواد بن سعد، (بی تا)، *مسالك الافهام الى آيات الاحکام*، بی نا.

۱۹. اصفهانی، سید ابو الحسن (۱۳۹۳ ه.ق)، *وسيلة النجاة*، گلپایگانی، سید محمد رضا موسوی، قم: چاپخانه مهر.

۲۰. بحرانی، حسین بن محمد (بی تا)، *الأنوار اللوامع في شرح مفاتيح الشرائع*، قم: مجمع البحوث العلمية، اول.

۲۱. بروجردی، آقا حسین طباطبایی (بی تا)، *نهایة التقرير*، لنکرانی، محمد فاضل موحدی،

بی‌نا.

۲۲. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ هـ.ق)، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام.

۲۳. حسینی حائری، سید کاظم (۲۰۱۸/۰۲/۲۴)، استفتاءات، سماحة آية الله سی کاظم الحسینی الحائری <http://www.alhaeri.org/main.php?p=qa&cid=38>

۲۴. حلی، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی (۱۴۱۰ هـ.ق)، إرشاد الأذهان إلى أحكام الإيمان، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

۲۵. حلی، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی (۱۴۲۰ هـ.ق)، تحریر الأحكام الشرعية على مذهب الإمامية، قم: مؤسسه امام صادق علیهم السلام.

۲۶. دزفولی انصاری، مرتضی بن محمد امین (۱۴۱۵ هـ.ق)، کتاب النکاح، قم: کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری.

۲۷. مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۵ هـ.ق)، أنوار الفقاهة: کتاب النکاح، قم: انتشارات مدرسه الإمام علي بن أبي طالب علیهم السلام.

۲۸. مکارم شیرازی، ناصر (۲۰۱۸/۰۲/۲۴)، استفتاءات، پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله مکارم شیرازی.

<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&lid=0&catid=46490&mid=260096>

۲۹. مکارم شیرازی، ناصر (۲۰۱۸/۰۲/۲۴)، استفتاءات، پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله مکارم شیرازی

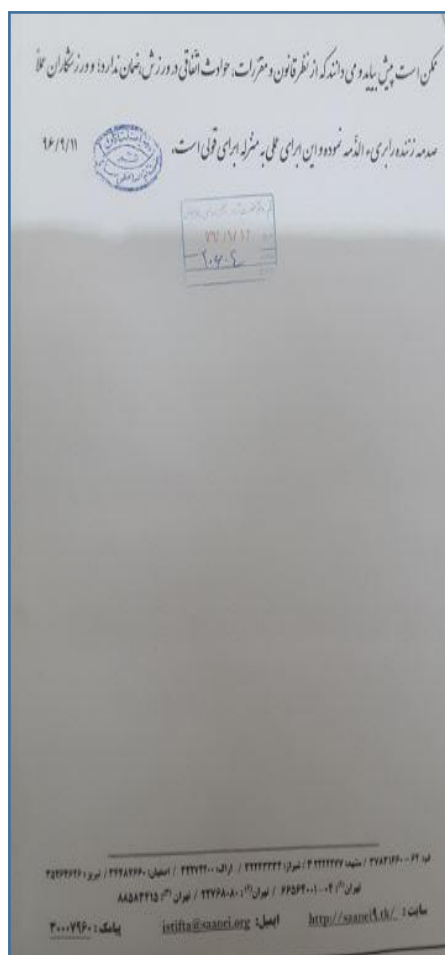
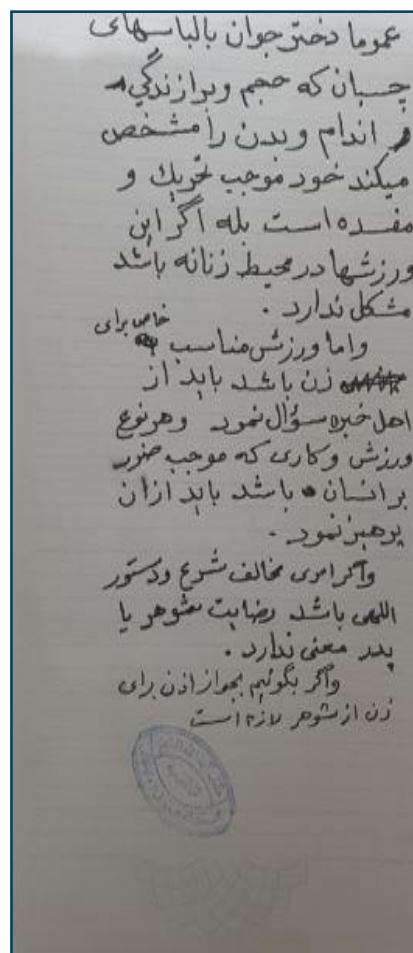
<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=21&lid=0&catid=46490&mid=250260>

۳۰. طبرسی، حسن بن فضل (۱۳۷۰ هـ.ش)، مکارم الاخلاق، قم: انتشارات شریف الرضی.
۳۱. طوسی، محمد بن حسن (۱۴۰۰ هـ.ق)، النهاية في مجرد الفقه والفتاوى، بیروت: دار الكتاب العربي.

۳۲. عاملی، زین الدین بن علی (۱۴۱۲ هـ.ق)، الروضة البهية فی شرح اللمعة الدمشقية،

- سلطان العلماء، حسن بن محمد، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
۳۳. عبیدی، محمد مختار (بی تا)، *الغریب / المصنف*، تونس: المؤسسة الوطنیه للترجمه و التحقیق و الدراسات بیت الحکمة.
۳۴. عکبری مفید، محمد بن محمد بن نعمان (۱۴۱۳ هـ ق)، *احکام النساء*، قم: کنگره جهانی هزاره شیخ مفید.
۳۵. فراهیدی، خلیل ابن احمد (بی تا)، *کتاب العین*، قم: هجرت.
۳۶. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۰۴۷ هـ ق)، *الکافی*، تهران: الاسلامیه.
۳۷. Benn, Tansin, pfister, Gertrud, Jawad, Haifaa (۲۰۱۳), *Muslim women and sport*, New Yourk: Routledge.
۳۸. D. Mandell, Richard (۱۹۸۴), *Sport: A cultural history*, New Yourk: Columbia university press.
۳۹. Pfister, Gertrud (۲۰۰۶), "Islam and women's sport", *Sang Saeng: Living together helping each other*, no. ۱۶.

پیوست (تصاویر استفتاءات)

محضر مبارک حضرت آیت العظمیٰ الشیخ عباس محمود علی (قدس سرہ)

سلام علیکم
احتراماً، بخود شاهد آن هستیم که برخی از مسلمانان در محیط‌های جوانی که به ورزش گاهها
و یا ورزشگاه ورزش که در کشورهای اسلامی و غیر اسلامی برگزار می‌شود به انجام ورزش
مربوه و غیر حرفه‌ای می‌پردازند بر این فرضی که حاشیه سود مایه‌ای که

۱. آیا انجام ورزش در حضور اجنبی یا حفظ حجاب اسلامی و بدون حرف مسلمان برای زن
مطلوب حائز است؟
۲. آیا ورزش خاصی برای زنان ایجاب است؟
۳. اقدا برخی زنان ورزشکار مسلمان را در بدو رفتن حجاب به ورزش می زنند و آن را
و لباس زنانه و زیبایی که برای ورزش می زنند می بینند و می پرسند که در این لباس شرکت
کنند آیا این مسلمان به صورت بد برای شرکت دارند.
۴. تا در برخی ورزش ها مانند گولف در آمریکا و در استرالیا و انگلیس، حجاب ایست حلقه به میان
و با یکبار بازی کردن می توانند حجاب را بکنند.
۵. چ در برخی ورزش ها مانند گولف در آمریکا و در استرالیا و انگلیس، زنان با پوشیده هرگونه نشان
بدنشان می توانند شرکت کنند.
۶. در صورت انجام این کار آیا این نوع از پوشش برای این مناطق و باید یا نه
نوشته شود که به جهت خروج از مذهب است؟
۷. چ این جنبه را در اسلام نفی است.
۸. اگر در حضور اجنبی ایست.
۹. یا در ورزش های خانوادگی.

مسند 3 جلد اول

10240
10/9/91 - F

سلام عليكم
احمد انور شاهد ان حسين که برخی زبان فصاحت در محظهاين چون يك شاعر و زان کلام
و بيتهاي روزش که در کشورهاي اسلامي و غير اسلامي برگزيده شده است - انتخاب و ترجمه
کند و غير حرفه اي مي تواند بر اين فرض جواستفاد نموده که

بسمہ تعالیٰ

- [illegible]

غیسو لا سرخانی

۹۶, ۹, ۶
 ۹۶, ۹, ۶
 ۱۲ ۹۷۲

[illegible]

